

ԵՒՀԱՏԱԿԱՐԱՆՔ ՀԱՅՈՑ

Ե.

Պարտաճառի Երեսման Երեսման Հայոց :

ՍԱՅԻՍԻ մէջ հրատարակած Հայկական յիշատակաց տախտակին վրայ՝ պղնձէ դրամի մը պատկերը կայ 1 թուով, որ մէկ հատիկ է, նմանը դեռ գտնուած չէ : Պատկերին գլխու թագը մէկէն կ'իմացնէ որ Հայոց հին թագաւորներուն մէկուն պատկերն է, անունն ալ է Օհհրատ՝ որ հռոմերէն Օատրիատ ըսուեր է, և դրամին հակակողմը իր պատուանունն ալ նշանակած է նոյն պէս յունարէն գրով և լեզուով (Սափա-որ Երեսման) : այս բառերուն մէջ կը տեսնես՝ կայծակներու խուրձ մը, որ ուրիշ հին թագաւորաց դրամներու վերան ալ կայ, և կ'երևնայ նշան ինքնակալութեան կամ զօրութեան, ինչպէս որ կայծակն էր նշան լրամագալ մեծ չաստուածոյն, որ բոլոր աշխարհիս տէրն և ամենազօր իշխանն կը սեպուէր :

Այս յորենացին և ոչ ուրիշ Հայ պատմիչ մը Օհհրատ անունով թագաւոր կը յիշեն, ուստի պէտք է օտար ազգաց դիմենք աս թագաւորը ճանչնալու համար : Բնիկ երկու Հայոց թագաւոր կը յիշեն այս անունովս, որ զանազան կերպով գրելով կ'անուանեն Օատրիատ, Օարիատր, Օասրիատր, և Սարիատ, և այլն : Բայց սովորական է դրամին վրայ գրուածը Օատրիատ, որ մենք կը դարձնենք Օհհրատ, և անշուշտ այս էր կամ հրահատ էր հայերէն հնչումն : Իսկ այն երկու Օհհրատներէն մէկն է մեր Սիւնի Տիգրանայ որդին, որուն պատմութիւնն ալ Հայոց պատմաց մէջ չգտնուիր : Յոյն և լատին պատմիչք գրեթէ ամենքն ալ այս որդին իր հօրը անուամբ Տիգրան կ'անուանեն, և կը պատմեն թէ հօրը դէմապատամբեցաւ և Պոմպէոսի դիմեց, Պոմպէոս ալ հաշտեցուց հայրը որդւոյն հետ : Բայց երբ որ անիկայ ստահակօրէն նորէն ուզեց դէմ ելլել ոչ միայն հօրը՝ այլ և Պոմ-

պէոսին, Պոմպէոս ալ բռնեց զինքը ու հռոմ տարաւ իրեն յաղթանակին զարդըրաւ գերիի պէս անցնելով բոլոր հռոմայ մէջէն, արժանաւոր պատիժ ծնողաց անհաւան որդւոց : Եւս պատմութիւնս միաբան պատմած ըլլալով հին և ժամանակով մօտիկ պատմիչներէ, անհիմն չէ : Բայց անունը կրնար տարակուսուիլ, որովհետեւ մեր թագաւորաց մէջ ոչ երբեք կը յիշուի հայրն ալ որդին ալ նոյն անուամբ : անոր համար աւելի հաւանական է Սաղերիոս Սաքսիմոսին տուած անունը այս ապրտամբ որդւոյն որ է Օհհրատ, զոր ինքը Օարիատր կ'անուանէ : Բայց չենք կարծեր թէ ասոր ըլլայ այս դրամը : հապա աւելի հաւանական է որ ուրիշ հնագոյն Օհհրատայ մը ըլլայ, որ է յօրիաց կամ փոքր Հայոց կողմերուն իշխող թագաւորը, Սաղարշակէն և մեր լրջակունեաց թագաւորութենէն 40 տարի առաջ : Եւրենացին Սահէի և Սաղարշակայ միջոցի իբր 180 տարուան դիպումներէն բան մը չպատմեր Հայոց վրայ, ստոյգ գրուած պատմութիւն մը չգտնելուն, և ատեն չունենալուն քննել Յունաց զանազան պատմաց մէջ յիշուած կարճ յիշատակները : Վիոգորոս Սիկիլիացոյն Սատնադարանն ալ քովս չէ ըսելով, լաւ սեպեր է ամենեւին բան չըսել քան թէ վերիվերոյ և տարակուսական բաներ թողուլ : այսչափ միայն կ'իմացնէ՝ որ շատերը Հայոց թագաւորութիւնը կանգնելու կամ յափշտակելու ետեւէ էին՝ ինչուան որ լրջակունիք եկան տիրեցին բոլոր Հայաստանի : Եւնոսմէ մէկն ալ էր մեր Օհհրատը, կտրիճ նախարար մը, որ առաջ երբոր Հայաստան Սելեւկիացոց իշխանութեան տակն էր ընկած՝ անոնց Սեծն Սատիոքոս թագաւորին զօրավարն էր, և վերակացու դրուած էր փոքր կամ շորորդ Հայոց կողմերուն, երբոր այս թագաւորը հռոմայեցւոց և ուրիշներու հետ պատերազմի զբաղեր էր :

Օ ահրատ միաբանելով իր իշխանա-
կցին հետ, որ էր Բրտաշիաս մեծ նա-
խարարը Ս էրին Հայոց վերակացուն,
բոլորովին ապստամբեցան ի Սելէւկիա-
ցւոց, պատերազմով ալ յաղթեցին ա-
նոնց, և երկու թագաւորութիւն հաս-
տատեցին, Բրտաշիաս տիրեց Ս էրին
Հայոց և աթուր դրաւ Բրտաշատ քա-
ղաքը, Օ ահրատ Օսոփաց մէջ տիրեց,
որ հիմկու Տիարպէքիրու սահմանները
կ'իյնայ. և քաջութեամբ երկուքն ալ
ընդարձակեցին սահմաններն, և հռով-
մայեցւոց հետ դաշինք դնելով բարե-
կամութեան՝ անվախ թագաւորեցին,
և թողուցին թագը իրենց զաւկներ-
նուն ինչուան Ս աղարշակայ ատեն. այն
քաջ Ս որփիւլիկէսն ալ որ Ս աղարշա-
կայ հետ կռուեցաւ և սպաննուեցաւ,
ինչպէս կը պատմէ Խորենացին¹, այս
Օ ահրատայ որդին կամ թոռն կը կար-
ծուի:

Բայ պատմութիւնը շատ ծանօթ է
Լւրտապցւոց, որոնք Հայոց թագաւո-
րութեան սկիզբը վերցոյնէալ Բրտա-
շիասէն և Օ ահրատէն սկսած կը սե-
պեն. թէ որ մեզմէ մէկը ուզեր միայն
մեր ազգային պատմչաց հետեւելով հին
արեւմտեան աղբիւրները թողուլ՝ Օ ա-
հրատայ պատմութիւնն ալ իրեն հա-
մար տարակուսական բան մը պիտի ե-
րենար, թէ որ անոր թագաւորելէն
2000 տարի վերջը աս դրամը աշխար-
հիս մէկ ծայրէն դուրս չելեր, որ գրտ-
նուեցաւ 1818ին Ղաերմանիոյ Սայէն-
ցաւ քաղքին մօտ Ղիտերհինկէլայմ
գեղը գետնի տակ, ուր որ ատենօք մե-
ծըն կարողոս Ղաղղիոյ և Ղաերմանիոյ
կայսրը պալատ մը կանգնեց է եղեր Բ
դարուն վերջերը: Երբ և ինչ ճամբով
Վրիստոսէ 189 տարի առաջ Հայոց
վրայ իշխող թագաւորի մը դրամ, որ
ամենէն հին Հայոց դէմք մը և թերևս
Հայկայ արեւակցինը՝ մեղի կ'ընծայէ,
Հայաստանին փոշիէն ելեր և Ղաերմա-
նիոյ հողուն մէջ է ընկեր, մենք չենք
ուզեր քննել, գիտնալով որ դրամը աշ-

խարհիս ամենէն մեծ ճամբորդն է, և
ամէն արգելքի կը յաղթէ:

Կուխտոյ Սանտպէրկէր Ղաերմանա-
ցին առաջին անգամ աս դրամին վրայ
լատիներէն տեղեկութիւն մը հրատա-
րակեց հանդերձ պատկերովը, ուսկից
օրինակած է մերն ալ. և իր դրուած-
քէն օրինակ մը դրկեց մեր միաբանու-
թեանը ճեմարանին հանդերձ նամա-
կով, որուն մէջ ազնիւ բանասէրը պարտք
կը սեպէ ասանկ ցանկալի Հայկական
զիւտը հաղորդելու անոնց՝ որոնց ջանքը
յատուկ կերպով նուիրած է իրենց
Հայաստան հայրենեացը օգտին և փա-
ռացը. մենք ատենին հատուցած եմք
իրեն մեր շնորհակալութիւնը, այս ա-
ռիթս ալ կ'առնումք թէ նոյնը հրատա-
րակելու և թէ օրինակ ընծայելու ազ-
գայնոց և յորդոր այն բարեսիրութեա-
նը՝ որուն որ շատ փափաքելով յայտ-
ներ եմք Հայոց յիշատակարանաց վրայ
խօսիլ սկսած ատեննիս:

Հ. Ղ. Մ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վաթանա:

Վաթան կամ Վատանա քաղաքը Սի-
կիլիոյ մէջ Լատնա լեռան հարաւային
կողմի ստորոտը կ'իյնայ, որ Վաթա-
կղզւոյն գաղթականները շինեցին Վը-
րիստոսէ 726 տարի առաջ, Սիրակու-
զայի հիմնադրութենէն եօթը տարի
վերջը: Հրաբուխին մօտ ըլլալով շատ
անգամ երկրաշարժէ կործանած է.
Պոմպէոս ալ Սիկիլիոյ պատերազմին
ժամանակը աս քաղաքս կործանեց, բայց
Ստրաբոնին ըսածին նայելով, () գոս-
տոս կայսրը նորէն նորոգեց. և հրա-
բուխին մօտ ըլլալով օտարականաց եր-
թեւեկութեամբ շատ ծաղկեցաւ, և
ատեն մը Լրագոնայի² թագաւորները

¹ Գիրք Բ. ք. Է:

¹ Հատ. 2. 134:

² Լրագոնա հիմա պզտի քաղաք մըն է, և հին ա.